

מבוא

המגילה

מגילת רות זוכה למקום של כבוד בארון הספרים היהודי. איכות תוכנה מחפה על קוצר דבריה, ועלילתה נוגעת בליבותיהם של ישראל. בשל ייחודיותה היא קיבלה את עצמאותה, ולא השתייכה לספר שופטים המתאר מאורעות אחרים בתקופתה.

בחירת הכינוי 'מגילה' על פני התיאור המקובל 'ספר' מלמדת, כי כתיבתה בימי קדם על יריעת הקלף מרמזת על תכונתה. כשם שפריסת הקלף מאפשרת את קריאתה, כך היכרות נכונה עם המגילה תאפשר בזכות מבט כולל על עלילתה. אירועי המגילה נובעים מהתנועה הפנימית הקיימת בה, אשר חשיפתה הכרחית להבנה את אשר מתחולל בקרבה.

תוקפה האלוקי של המגילה נובע מכתיבתה שהתהוותה בהכוונה נבואית. שמואל הנביא שהיווה חוליה מקשרת בין דור השופטים לבין תקופת המלוכה בישראל, כתב את המגילה מתוך עולמו הרוחני המרומם, ושיקע יסודות אמוניים בניסוחה.¹ משיחתו את דוד למלך היוותה את הרקע לכתיבת המגילה, המכשירה את ייחוסו של דוד לתפקיד מלך ישראל.²

¹ מסכת בבא בתרא (יד ע"ב): "שמואל כתב ספרו ושופטים ורות".

² על פי רות רבה (ח): "...כך אמר הקב"ה לדוד מה צורך היה לי לייחס פרץ חצרון... לא בשבילך - 'מצאתי דוד עבדי בשמן קרשי משחתי'".

נבואה שהוצרכה לדורות

נקודת המוצא במפגש עם כתבי הקודש היא, כי קיימת הצדקה מוסרית לקיומם.³ מאורעות רבים בתולדות ישראל לא נכנסו לספר הספרים, ואצל אלו שעמדו ברף הגבוה והונצחו לדורות,⁴ טמונים מסרים אלוקיים שמלאכת דלייתם לא תיגמר עד 'כי יבוא שילה'.⁵

לאור הנחה זו מתבקש לשאול:

- מהו המסר הנצחי של מגילת רות? הרי לצורך ייחוס דוד די בפסוקים בודדים.

שאלה זו הונחה לפתחם של חכמים אשר חשפו כי יסוד המגילה עומד על מידת החסד.⁶ תשובתם מלמדת כי דמויות המפתח בעלילה יפעלו מתוך עולם ערכי, המושתת על התמסרות בנתינה אל האחר מעבר לשיקולי צדק ודין.⁷

קיומה של מידת החסד במגילה מייחד אותה על פני שאר כתבי הקודש. מצוות הא-ל המכוונות את דרכי האדם ומבטאות את האמת האלוקית בעולם, מהוות חלק ניכר מדברי הבורא, אשר נביאיו הוכיחו

³ על פי זוהר (קנב ע"א): "ר' שמעון אמר: ווי להוא בר נש דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא, ומלין הדיוטי...". (אבוי לאומר שהתורה באה להציג סיפורים בעלמא ודברים פשוטים).

⁴ מסכת מגילה (יד ע"א): "נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה ושלא הוצרכה לא נכתבה".

⁵ על פי רש"י, (בראשית מט, י'): "שילה - מלך המשיח שהמלוכה שלו".

⁶ רות רבה (ב, טו): "אמר רבי זעירא מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה, ולא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה, ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים".

⁷ מהר"ל, נצח ישראל (כב): "...כי מי שהוא מדקדק עם אחר משהו המידה ביושר, ואינו נכנס לפניו משרות הדין. אבל בעל החסד אינו מדקדק ועושה חסד גדול, וכדכתיב (תהלים לו, ו) 'צדקתך כהררי אל'. כי הצדקה והחסד של השם יתברך הוא גדול, ואינו משהו המידה ביושר, כמו שהוא עושה בעל מדת הדין...".

חדשים לבקרים את ישראל על שמירתן. אולם בעוד שבשאר כתבי הקודש 'התנועה' היא מהשמים אל הארץ, מגילת רות צומחת ממעשי האדם אשר בחר מעצמו לעשות חסד של אמת עם הבריות, ו'התנועה' של מגילתנו היא מהארץ אל השמים, הבונה את העולם מהחסד - 'עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה'.⁸

תחת כנפי השכינה

שמה של המגילה מלמד כי מבין גיבורי העלילה דמותה של רות בולטת ומהווה דוגמא ומופת. הרגשת זרותה וקשיי השתלבותה בבית לחם לא סדקו את תמיכתה בנעמי ואת החלטתה להצטרף לקהל ישראל. ובזכות דבקותה באלוקים זכתה להיכתב בספר הספרים ולהיכנס להיכל התהילה.⁹ יחסי ישראל עם אומות העולם באים לידי ביטוי במגילתנו. התגיירותה של רות הניחה את אחת מאבני היסוד בקבלת גרים המושתתת על קרבה ודחייה כאחד.¹⁰ והסדרת גאולתה עוררה שאלה מהותית בדבר צירופה של אישה מואביה לעם ישראל.

אמה של מלכות

רוחה של מלכות בית דוד מרחפת כל העת על העלילה. תוצאת מעשי הדמויות תתבטא בהוספת חוליה בשלשלת משפחת פרץ אשר מזרעה יקום

⁸ על פי תהילים (פט, ג): "כִּי אֶמְרֵי עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה שְׁמַיִם תִּכְנֶן אֱמוּנָתְךָ בְּהֵם".

⁹ **זהר חדש רות** (קג): "אמר רבי יוסי בן קסמא... הכל הוצרך בשביל הצדקה הזאת שבאה להתגייר ולחסות תחת כנפי השכינה, ולהודיע ענותותה וצניעותה וצדקותה...".

¹⁰ **רות רבה** (ב, טז): "אמר רבי יצחק 'בחוץ לא ילין גר' - לעולם יהא אדם דוחה בשמאל ומקרב בימין".

דוד המלך. על כך דרשו חכמים, כי הקרבתה של רות זיכתה אותה לראות את צאצאיה יושבים על כיסא מלכות ישראל.¹¹

בראייה כוללת, סיבוכי המאורעות בהיסטוריית שושלת שבט המלוכה לא פסחו על מגילתנו. דמויות המפתח יעמדו באתגרים אשר אף אנשים מן השורה לא יכולים להם, וצליחתן את המשוכות תעיד על גודל אישיותן ותאיר על מידותיהן התרומיות.

מלכות בית דוד האמונה על תיקון העולם, צומחת מתוך המאורעות והמשברים. הדרך המובילה להשלמת המציאות הינה רצופת מורדות ועליות, משברים ותקומות, וטבעו של שבט יהודה המתבטא ביכולת הקימה מעפר הנפילה זיכתה אותו בכתר מלכות.

קריאתנו את המגילה צריכה להיות דרך משקפיים אמוניים החושפים את שורשם של מעשי הדמויות, ומרוממים את מבטנו אל צמיחת בית דוד. ולימודנו צריך לצאת מנקודת המוצא כי גיבורי העלילה יטביעו את חותמם לדורות בעיצוב זהותה של מלכות ישראל.

אחרית ותקווה

בין נקודת ראשיתה של העלילה לבין אחריתה מונח קו פנימי המעיד על מגמת העלייה בה. המגילה נפתחת בתיאור פורענות של רעב בעולם המטיל מוות במשפחת אלימלך, ומסתיימת בתיאור ייחוסו של דוד מלך ישראל. זרע הפורענות המכה שורשים בתחילת דרכנו בעלילה, יניב את פירות הגאולה באחריתה.¹²

¹¹ מסכת בבא בתרא (צא ע"ב): "עם המלך במלאכתו ישבו שם" - זו רות המואביה, שראתה במלכות שלמה בן בנו של בן בנה... ישם כסא לאם המלך, ואמר רבי אלעזר: לאמה של מלכות...".

¹² שם (יד ע"ב): "...רות נמי פורענות היא - פורענות דאית ליה אחרית, דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריווהו להקב"ה בשירות ותשבחות".

במבט מעמיק, מהלכה של מגילת רות משקף את מגמת העלייה של הבריאה כולה. התיאור החוזר במעשה בראשית 'וַיְהִי עָרֵב וַיְהִי בָקָר' מלמד, כי ביסוד המציאות האור מתגלה מתוך החושך, והחסד מתוך הדין.¹³ גם ישראל המהווים את תכלית הבריאה, הופיעו בתחילת דרכם על מפת ההיסטוריה במצבי גנות אשר הצמיחו אחר כך את שבחם,¹⁴ ושבת המלוכה התחיל את פועלו במעשה גנות של יהודה אשר תוצאתו הניחה את אבן הפינה של בית דוד.

הנחה זו חושפת את קיומו של החוט המשולש בין הבריאה לבין ישראל המונהגים על ידי מלכות בית דוד. מגמת העלייה של מגילת רות מבטאת את התנועה המניעה את הבריאה אל עבר ייעודה בהובלת מלכות ישראל שצומחת במגילתנו, עד אשר 'אֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׂבָעִתִּים כְּאֹר שְׂבָעַת הַיָּמִים', ויאיר את החשכה שקדמה לו במעשה בראשית.¹⁵

---

¹³ על פי זוהר, (ח"ב כא): "ויהי ערב ויהי בקר" - אמר רבי יצחק, משיוצא האור עד שנוטה לרדת נקרא יום, והוא מרת חסד, משנוטה לרדת נקרא ערב, והוא מרת הדין".

¹⁴ על פי מסכת פסחים (קטז ע"א): "מתחיל בגנות ומסיים בשבח: מאי בגנות רב אמר מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו, ושמואל אמר עבדים היינו. רש"י, (בראשית א, א): "בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים - ...בשביל ישראל שנקראו ראשית, שנאמר (ירמיה ב ג) 'קדש ישראל לה' ראשית תבואתו".

¹⁵ ישעיהו (לו, כו): "וַיְהִי אֹר הַלְבָנָה כְּאֹר הַחֲמָה וְאֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׂבָעִתִּים כְּאֹר שְׂבָעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבֹשׁ ה' אֶת שִׁבְר עַמּוֹ וַיִּמְחַץ מִכְתּוֹ יִרְפָּא".

חג שבועות

הונהג במסורת ישראל לקרוא את מגילת רות בחג מתן תורה. שילובה של המגילה ביום הנישואים של כנסת ישראל עם בוראה,¹⁶ מצביע על קיומו של רעיון המקשר בין המגילה לעניינו של יום.

הורדת התורה לעולם חשפה כי המציאות נבראה חסרה, ותוכל להשתלם מוסרית בזכות הכוונה אלוקית שהופיעה זה עתה בעולם.¹⁷ מבין האומות נבחרו ישראל לחשוף את הקודש, אשר אמירתם 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע' העידה על קבלתם ברצון את תורת האלוקים, והיותה את הבסיס לקביעה כי תורת ישראל היא, כלשון תפילת החג: 'זמן מתן תורתנו'.¹⁸

במבט מעמיק, דיני התורה נועדו לצרף את טבעו הגולמי של האדם ולהפיח בו הוויית קודש.¹⁹ המצוות אינן אלא אמצעי להבאת האדם לשלמות מוסרית ורוחנית. כשתוכשר המציאות וקדושת האדם לא תצטרך

¹⁶ משנה, **מסכת תענית** (ד, ח): "...במלך שלמה בעטרה בעטרה לו אמו' ביום חתונתו וביום שמחת לבו. 'ביום חתונתו' - זו מתן תורה, 'וביום שמחת לבו' - זה בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו אמן".

¹⁷ **הרב סולובייצ'יק**, 'ובקשתם משם': "יצירת העולם היא פעולה מוסרית שמצאה את שלמותה בגילוי סיני. גישום הצו הגילוי-מוסרי מהווה פעולת יצירה, ותיקון המציאות מהווה מעשה מוסרי".

¹⁸ על פי מהר"ל, **תפארת ישראל** (כז): "...כי אנו אומרים זמן מתן תורתנו, היינו משום שקבלנו התורה בעצמנו, ואמרנו נעשה ונשמע...".

¹⁹ על פי **תנחומא** (תזריע ה, ה): "מעשה ששאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא: איזו מעשים נאים, של הקב"ה או של בשר ודם? אמר לו של בשר ודם נאים... לפי שלא נתן הקב"ה את המצוות לישראל, אלא לצרף אותם בהם".

סעד ותמך, מקומם של המצוות יפחת,²⁰ ורוח חדשה תפעם בנפש האדם אשר אורה יעיד על שלמות טבעו.²¹

יסוד אמוני זה מתבטא במסגרת התורה אשר תחילתה וסופה חסד, ומצוותיה מופיעות בתווכ.²² תיאורי התורה את מעשי החסד האלוקיים בנתינת כותנות עור לאדם וחוה ובקבורת משה רבינו מלמדים, כי מטרת מצוות התורה לדבק את האדם באלוקיו, ולהקנות לו את הרצון האלוקי להיטיב ולגמול חסדים, כשם שבריאת העולם היא פועל יוצא של רצון הבורא להיטיב לברואיו.²³

דברינו אלו חושפים את הקשר בין מגילת רות לבין עניינו של חג מתן תורה. מעשי החסד של דמויות המגילה משמשים כדוגמא להופעת הטוב והחסד שהתורה מכוונת אליה במצוותיה.

²⁰ על פי **מסכת נדה** (סא ע"ב): "אמר רב יוסף זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבא".

²¹ **שמות רבה** (מח, ד): "אמר הקב"ה לישראל בעולם הזה היתה רוחי נותנת בכם חכמה אבל לעתיד לבא רוחי מחיה אתכם שנאמר 'ונתתי רוחי בכם וחייתם'. הראי"ה, **שמונה קבצים** (ח, פא): "והעתיד הולך לקראת התהוות החיים בשלימותם... עכשיו תורה נתתי לכם, לעתיד לבא חיים אני נותן לכם...". **איגרות הראי"ה** (ב, רלב): "תנאי החיים העתידיים לבוא לעולם הבא לאחר התחיה יהיו כאלה, שהרבה עניינים ממעשה המצוות לא יהיה להם שייכות מצד תכונת החיים".

²² **מסכת סוטה** (יד ע"א): "דרש ר' שמלאי תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים. תחילתה גמילות חסדים דכתיב 'ועש ה' אלוקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם' וסופה גמילות חסדים דכתיב 'ויקבר אותו בגיא'".

²³ על פי **האר"י הקדוש**, עץ החיים, ספר הכללים (א): "כשעלה ברצונו יתברך שמו לברוא את העולם כדי להיטיב לברואיו ויכירו גדולתו ויזכו להיות מרכבה למעלה להדבק בו יתברך...".

קריאתה של המגילה בחג שבועות אמורה לעורר את ליבותיהם של ישראל להכיר את תכליתה של התורה,²⁴ ולהפנים את רצון הבורא המבקש להידבק במידותיו כפי שהחסד והאמת מתבטאים באורחותיו.²⁵

---

²⁴ **שפת אמת**, שבועות (תרמ): "כי כל התורה רק הכנה לפתוח הלב לקבל אהבה ויראה, כי תכלית התורה תקון הנפש הבא בכח התורה, ולכן קבעו מגילת רות בשבועות, והודיע כי לא המדרש עיקר רק המעשה, ועל ידי עסק התורה נתקן נפש האדם ויכול לתקן אחר כך כל מעשיו לטוב".

²⁵ **מדרש שחר טוב**, (תהילים כח): "אמר להם אני אומר לכם דרכיו של הקב"ה, כל ארחות ה' חסד ואמת, חסד זו גמילות חסדים, אמת זו תורה...".

רות פרק א

א ויהי בימי שפוט השפטים, ויהי רעב בארץ; ויגלף איש מבית לחם יהודה לגור בשדרי מואב הוא ואשתו ושני בניו. ב ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלון וכליון, אפרתים מבית לחם יהודה; ויבאו שדרי מואב, ויהיו שם. ג וימת אלימלך איש נעמי; ותשאר היא ושני בניה. ד וישאו להם נשים מאבות, שם האחת ערפה ושם השנית רות; וישבו שם כעשר שנים. ה וימתו גם-שניהם, מחלון וכליון; ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה. ו ותקם היא וכלתיה, ותשב משדרי מואב: כי שמעה בשדה מואב כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם. ז ותצא מן המקום אשר היתה שמה, ושתי כלותיה עמה; ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה. ח ותאמר נעמי לשתי כלותיה, לכנה שבנה אשה לבית אמה; יעש ה' עמכם חסד, כעשר עשיתם עם המתים ועמדי. ט ותן ה' לכם ומצאן מנוחה, אשה בית אישה; ותשק להן, ותשאנה קולן ותבכינה. י ותאמרנה-לה: כי אתך נשוב, לעמך. יא ותאמר נעמי שבנה בנתי, למה תלכנה עמי: העוד-לי בנים במעי, והיו לכם לאנשים. יב שבנה בנתי לכן, כי זקנתי מהיות לאיש: כי אמרתי יש-לי תקנה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים. יג והלחן תשברנה, עד אשר יגדלו, והלחן תעגנה, לבלתי היות לאיש; אל בנתי, כי-מר-לי מאד מכסם כי יצאה בי יד ה'. יד ותשנה קולן, ותבכינה עוד; ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה. טו ותאמר הנה שבה בבתך, אל-עמה ואל-אלהיה; שובי אחרי בבתך. טז ותאמר רות אל תפגעני-בי לעזבך לשוב מאחריך: כי אל-אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אלין עמך עמי, ואלוהיך אלוהי. יז באשר תמותי אמות ושם אקבר; זה יעשה ה' לי וזה

יוסיף פי המנות יפריד ביני ובינך. יח ותרא פי מתאמצת היא ללכת אפה; ותחדל לדבר אליה. יט ותלכנה שתיקהם עד בואנה בית לחם; ויהי, כבואנה בית לחם, ותהם כל-העיר עליהן, ותאמרנה הזאת נעמי. כ ותאמר אליהן, אל-תקראנה לי נעמי: קראנן לי מרא, פי המר ש-די לי מאד. כא אני מלאה הלכתי, וריקם השיבני ה'; למה תקראנה לי נעמי, וה' ענה בי, וש-די הרע לי. כב ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה, השבה, משדי מואב; והמה באו בית לחם, בתחלת קציר שערים.

ירידה ועלייה

היכרות

נקודת המוצא בקריאת סיפור בכתבי הקודש היא, כי בפסוקים הראשונים מונחים יסודות להבנה נכונה של העלילה המתפתחת. ככל שנעמוד על טיבם של התיאורים והנסיבות המצוינים בפתח, נוכל לקנות הסתכלות ראויה כיצד לגשת למגילה.

א וַיְהִי בַיּוֹם שֶׁפֶט הַשְּׁפָטִים, וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ; וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לָחֶם
יְהוּדָה, לָגוֹר בְּשָׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו.

זיהוי בימי' - לשון צער

חכמים למדו שכאשר המקרא מתאר תקופה במילים 'וַיְהִי בַיּוֹם', הדבר מצביע על קיומו של צער בסיפור. אך כשמופיעה המילה 'וַיְהִי' לבדה, יכולה היא לתאר גם שמחה.¹

המילה 'וַיְהִי' מבטאת הוויה, מציאות שהתרחשה בהיסטוריה האנושית ואינה נמצאת תחת מסגרת התוחמת אותה. בדרכו של עולם, כל הוויה יכולה להתפתח לשני כיוונים שונים כדוגמת צער ושמחה.

בראייה אמונית, שם ה' מתגלה דרך הבריאה ומהלך ההיסטוריה, ודרך מבט כולל נוכל לזהות את יד ה' המכוונת את התהליכים.² המילים

¹ מסכת מגילה (י ע"ב): "אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער... אמר רב אשי כל ויהי איכא הכי ואיכא הכי, ויהי בימי אינו אלא לשון צער... ויהי בימי שפוט השופטים..."

² על פי הראי"ה, אורות הקודש ב, 'הופעת כללות ההוויה': "השכלה פשוטה וישרה היא שכל המאורעות שבעולם, כל היצורים, כל מעשיהם, וכל פרטי עניניהם, טבעיהם, תכונותיהם, מדותיהם,

יְיָהִי בְיָמֵי מַבְטָאוֹת שֶׁהַתְּקוּפָה הַמְצוּיִנָּה מְנוֹתֶקֶת מֵהַרְצֵף הַהִיסְטוֹרִי, וְכַפּוּפָה לְנוֹרְמָה אֲנוּשִׁית שֶׁהַטְּבִיעָה בָּהּ אֶת חוֹתְמָהּ. נוֹכַחוֹת הָאֱלוֹקִים בְּאוֹתָהּ הוּוּיָה אֵינָה מוֹצֵאת מְקוֹם, וְהַסְתַּרְתָּ הַפְּנִים מִבִּיאָה לְהוֹפְעַת הַצֶּעֶר בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה.³

לְאוֹר יִסוּד זֶה, קְרִיאַתְנוּ אֶת מַגִּילַת רוֹת צְרִיכָה לְצִמּוּחַ מֵתוֹךְ הַכְּרָה כִּי הַרְגַּשְׁתָּ צֶעֶר מֵרַחֲפַת מַעַל הָעֲלִילָה, וּמְנִיעָה אֶת הַדְּמוּיוֹת שֶׁלְּפָנֵינוּ לְעִשׂוֹת מַעֲשֵׂה.

תְּקוּפַת הַשׁוֹפְטִים

תִּיאוֹר הַכְּתוּב כִּי זִמֵּן הַתְּרַחֲשׁוֹתָ שֶׁל הָעֲלִילָה חָל בְּתְּקוּפַת הַשׁוֹפְטִים מִקְּנָה גַם כֵּן נִקְדוֹת מִבֶּט נְכוֹנָה בְּקְרִיאַת הַמַּגִּילָה.

'תְּקוּפָה' הִיא שֵׁם כּוֹלָל לִיָּמִים וְשָׁנִים בְּעֲלֵי מִכְנָה מְשׁוֹתֵף בְּעֵרְכֵי הַחִבְרָה וּבִמְדִינֵי שְׁלֹטוֹנִית. עַל פִּי רֹב, פְּעוּלוֹתֵיהֶם שֶׁל אֲנָשִׁים וְעַמִּים יִנְבְּעוּ מֵתוֹךְ תְּפִיסַת עוֹלָם הַשׁוֹרְרָת בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה. הַנְּחָה זֹו מִלְּמַדַּת שֶׁהַמִּילִים 'בְּיָמֵי שְׁפֹט הַשְּׁפָטִים' מְצַבִּיעוֹת שְׁמַעֲשֵׂי הַדְּמוּת שֶׁלְּפָנֵינוּ נוֹבְעִים מֵעֵרְכֵי הַתְּרַבּוֹת שֶׁל תְּקוּפַת הַשׁוֹפְטִים.

'אִישׁ הַיִּשָּׂר בְּעִינָיו'

תְּקוּפַת הַשׁוֹפְטִים הַתְּאֵפִינָה בְּחוֹסֵר הַנְּהַגָה קְבוּעָה בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּגַעָה בְּיִצִּיבוֹת הַרוּחָנִית שֶׁל הָעָם. הַשׁוֹפְטִים שִׁיַּצְּגוּ אֶת הַשְּׁבֹטִים הַשׁוֹנִים מֵהֶם

אַרְחוֹת חַיִּיהֶם, הַחֲמִרִים, וְקָל וְחוֹמֵר הַרוּחָנִיִּים, הַכֹּל הוּא תְּמַצִּית מֵהַהוֹפְעָה שֶׁל כְּלָלוֹת הַהוּיָה. וַיִּשָּׂא הַכְּנָה בְּשִׁכְל וּבְכַח הַהֲשַׁעְרָה הַרוּחָנִית לְמַצָּא אֶת הַשְּׂרָשִׁים בְּמִקְוֵם. וְזֶהוּ יִסוּד סוּד ד' לִירְאִיו...".

³ מִסַּכַּת מַגִּילָה (י ע"ב): "חֲמִשָּׁה וַיְהִי בְיָמֵי הוּו, (אֶסְתֵּר א, א) 'וַיְהִי בְיָמֵי אַחַשְׁוֵרוּשׁ', (רוֹת א, א) 'וַיְהִי בְיָמֵי שְׁפוֹט הַשׁוֹפְטִים', (בְּרֵאשִׁית יד, א) 'וַיְהִי בְיָמֵי אֲמֵרְפֶל', (יִשְׁעִיָּהוּ ז, א) 'וַיְהִי בְיָמֵי אַחַז', (יִרְמִיָּהוּ א, ג) 'וַיְהִי בְיָמֵי יְהוֹיָקִים'". וְכֵן עַל פִּי סֵפֶר 'דְּבָרֵי שְׁלוֹם וְאַמְת' עַל מַגִּילַת אֶסְתֵּר.

באו,⁴ הושיעו את ישראל מידי צורריהם והשיבו את לב העם לאביהם שבשמים, אך חותמם נעלם לאחר פטירתם.⁵ חוסר היציבות הביא את היחידים לפעול כישר בעיניהם,⁶ ותרם להיווצרותה של התנהלות קלוקלת גם במערכות הציבוריות האמונות על הצדק והמוסר.⁷

אדם הפועל כפי ראות עיניו מעיד כי נקודת מוצאו היא לפעול על פי שיקולים אישיים, וללא התחשבות בגורמים ובערכים נוספים. האדם בטבעו הוא יצור חברתי,⁸ כאשר בשביל כינונה של החברה יש צורך בקביעת נורמה התנהגותית העומדת בבסיסה, ומחייבת את הפרטים החיים בה. אדם הסוטה מדפוס ההתנהגות ומערכי החברה ייחשב כזר, ואט אט ימצא עצמו נפלט ממנה.

תקופת השופטים התאפיינה במציאות בה אפילו הדבק האנושי במתכונת החברה היה חסר. הממד הכללי לא היה קיים בעם מצד עצמו, אלא הבזיק כאור ברק כשהתמנה שופט, ונעלם כלעומת שבא לאחר פטירתו.

⁴ מסכת סוכה (כו ע"ב): "אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא העמיד ממנו שופט".

⁵ שופטים (ב, יג-כ): "ויעזבו את ה'; ויעבדו לבעל ולעשתרות... ויתנם ביד-שטים וישפו אותם... ויקם ה' שפטים; וישיעום מיד שפיהם... וקהי במות השופט, ישבו והשחיתו מאבותם, ללקת אחר אלהים אחרים, לעבדם ולהשתחות להם".

⁶ הרעיון מתבטא באמצעות פסוק המוזכר פעמים רבות בספר שופטים: "בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל, אִישׁ הַיֹּשֵׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה".

⁷ רות רבה (א): "'ויהי בימי שפוט השופטים' - אוי לדור ששפטו את שופטיהם ואוי לדור ששופטיו צריכין להישפט...". רות זוטא (א): "...היה הדיין אומר לאדם טול קיסם מבין שיניך, והוא אומר לו טול קורה מבין עיניך. יותר תועבות עשה השופט משאר העם...".

⁸ צוין אצל הפילוסופים היוונים כדוגמת אריסטו אשר הרמב"ם העריכו מאד, וכן אצל חכמי ישראל כדוגמת בעל הסולם, "האומה", היחיד והאומה: "האדם יצור חברתי. הוא אינו יכול למלא את צרכי חייו, כי אם בעזרה מזולתו. ולכן שיתוף רבים הוא תנאי הכרחי לקיומו".

בעם ישראל הערך הכללי מהווה צורך חיוני לכינון חיי האומה, ונותן לפרטים את ערכם ואת חיוניותם.⁹ כאשר חיי היחיד בישראל מושתתים על אנוכיות והתעלמות מערכי הכלל, הדבר פוגע באושיות האומה, ומוריד את העם אל מתחת למדרגה אנושית בסיסית הרואה ערך בחיי החברה אף למטרה ירודה.

שמואל הנביא הכיר לעומק את שורש בעיית דורו, וביטא זאת בכתיבתו את ספר שופטים ומגילת רות.¹⁰ בתיאורו 'איש' הוא ביקש ללמד כי הדמות שלפנינו מהווה 'דוגמא חיה' לאיש המצוי בתקופת השופטים, הפועל מתוך גישה אנוכית וללא התחשבות בערכים נוספים.

הרעב והירידה

'וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ - צִיּוֹן הַכְּתוּב אֶת קִיּוּמוֹ שֶׁל הָרַעַב בְּאֶרֶץ חוֹשֵׁף אֶת הַסִּיכָה שֶׁבִּגְלַלָּה הַדְּמוּת יֵרֵדָה לְהַתְּגוֹרֵר בְּשֵׁדָה מוֹאֵב עִם מִשְׁפַּחְתָּהּ. קִיּוּמוֹ שֶׁל רַעַב מְצַרֵּךְ אֶת הָאָדָם לְחֹפֶשׂ מְקוֹרוֹת מִזֶּן עֵבֹר מִשְׁפַּחְתּוֹ, וִירִידָה מִהָאָרֶץ לְצוֹרֵךְ כֹּלְכֵלָה הַיִּיתָה פֶּתְרוֹן טִבְעִי אֶף בְּקֶרֶב הָאֲבוֹת.¹¹ אולם לאחר שהמגילה הניחה את היסודות בדבר מאפייני תקופת השופטים, ניתן להבחין כי אור שלילי מאיר על ירידת הדמות מהארץ, חרף הרעב ששרר בה באותה עת.

⁹ הראיה, 'אורות' (עמ' קמד): "היחש של כנסת ישראל ליחידיה הוא משונה מכל הייחוסים של כל קיבוץ לאומי ליחידיו... לא כן בישראל, הנשמה של היחידים נשאבת ממקור חי העולמים באוצר הכלל, והכלל נותן נשמה ליחידים. אם יעלה על הדעת להנתק מהאומה, צריך הוא לנתק את נשמתו ממקור חיותה...".

¹⁰ מסכת בבא בתרא (יד ע"ב): "שמואל כתב ספרו ושופטים ורות".

¹¹ בראשית (יב, י'): "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיָּבֵד אַבְרָם מִצְרַיִם לְגִוּר שָׁם פִּי כָבֵד הָרַעַב בְּאֶרֶץ". שם, (מב, א): "וַיָּבֵא יַעֲקֹב, פִּי יֵשׁ-שָׁבֵר בְּמִצְרַיִם; וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו, לָמָּה תִּתְּרֹאוּ... יְדוּ-שָׁמָּה וְשָׁבְרוּ-לָנוּ מִשָּׁם...".

הדמות שלפנינו הייתה צריכה לבחור להתמודד אחרת עם קשיי הרעב, אך פעלה מתוך תפיסת עולם של 'אִישׁ הַיָּשָׁר פְּעִינּוּ יַעֲשֶׂה'. הנחתנו חושפת את שורש דרשת חז"ל המצביעה על קיומה של עוולה מוסרית שעמדה ברקע הירידה. דמות זו בחרה להתעלם מהעזרה שהעם כל כך צריך לה בשעת הרעב, וירדה מהארץ כדי להימנע מבקשות העניים לסיוע.¹² שנות הבצורת בתקופת השופטים הביא את חכמים ללמוד, כי התנהלותם הקלוקלת של היחידים גרמה לעונש הרעב.¹³

ההליכה מתוארת בלשון יחיד 'יִלְךְ אִישׁ'. סגנון זה מבטא כי האיש התחיל את תנועת ההליכה אל ארץ אחרת ומשפחתו נסחפה אחריו. בשלב זה איננו יכולים להבין את מניעי הירידה מהארץ, האם רק לצרכי פרנסה או שמא מסתתרת אחריה סיבה עמוקה. בהמשך נוכל לדלות מידע מן הפסוקים.

ההסתרה

דרכו של המקרא לתאר בהרחבה דמויות מפתח כבר במפגש הראשוני עם הקורא. באמצעות תיאורים אלו ניתן לדלות פרטים המצטרפים יחד לתמונה שלמה, אשר מביאה את הלומד לידי היכרות נכונה עם הדמויות.¹⁴ אולם במגילתנו העלילה מתחילה בהסתרת פרטי המשפחה,

¹² **רות זוטא (א):** "מי גרם לו גלות, עין רעה שהיה בו, שכך אמר למחר עניים מתכנסין ואיני יכול לגור ביניהם, הוי שעין רעה שהיה בו גרמה גלות לו וליצא חוצה לארץ".

¹³ **רות רבה, (פתיחתא ל):** "כתיב (משלי יט) 'ונפש רמיה תרעב', על ידי שהיו מרמים להקב"ה בימי השופטים- מהם עובדים לעבודה זרה ומהם עובדים למקום, הרעיבן הקב"ה ברעבון, הדא הוא דכתיב ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ".

¹⁴ **רות (ב, א):** "וּלְנַעֲמִי מוֹדֵעַ לְאִישָׁהּ, אִישׁ גְּבוּר חֵיל מִמְשַׁפַּחַת, אֶלְמֶלֶךְ וְשָׂמוּ בְעוֹז"; **שופטים (ד, ד):** "וְדָבוּרָה אִשָּׁה נְבִיאָה, אֲשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שִׁפְטָה אֶת-יִשְׂרָאֵל בְּעַת הַהִיא", **שמואל (א, א):** "וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן-הַרְמָתִים, צוֹפִים מֵהַר אֶפְרַיִם וְשָׂמוּ אֶלְקָנָה בֶן-יִרְחָם בֶּן-אֶלְיָהוּא, בֶּן-תָּחוּ בֶן-